

Evaluating the Effectiveness of Key to Heaven Prayer Plan in Literacy Movement Organization

Abolhasan Mahrooei (Ph. D.)¹

Mehdi Mahmoudi (Ph. D.)²

Abstract

In terms of the purpose, the current research is in the category of applied research, and in terms of the method, it is a mixed exploratory type, which was conducted in a causal-comparative way. Semi - structured interviews and a researcher-made questionnaire were used to collect information. Ensuring the validity of the tool (face and content) was provided using the Delphi technique. The statistical population included the experts and experts of the literacy organization, experts of the general departments of education, experts of the prayer headquarters, educators and literate students of the country. The purposeful sampling method was used until the theoretical saturation level of the data and the stratified sampling method was used. The sample size was obtained using the sample size determination table of Georges and Morgan in the group of 357 teachers and 381 literate students. The content analysis of the interviews was done theoretically. Data analysis was done using descriptive and inferential statistics. The significance level of the T test in both the literate and the teacher groups was less than 0.05, so the average of the statistical sample of the research is equal to the number 2 (meaning Medium) means rejection and the opposite hypothesis was confirmed. As a result, the hypothesis was accepted in both study groups. The participants in the research evaluated the practical prayer training course as excellent. Based on this, it is suggested to implement similar training courses on the subjects that are effective in their personal and social life.

Keywords: *Literacy Movement, Key to Heaven Prayer Training, Effectiveness Evaluation.*

1. Correspondent Author: Lecturer at Payam Noor University, Shahryar Center

2. Associate Professor, Department of Educational Sciences, Payam Noor University, Tehran, Iran

ارزشیابی میزان اثربخشی طرح نماز کلید بهشت در سازمان نهضت سوادآموزی

ابوالحسن ماهروی*، مهدی محمودی**

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۰۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۰/۲۰

چکیده

پژوهش حاضر از نظر هدف در زمره تحقیقات کاربردی و از نظر روش از نوع آمیخته اکتشافی است که به شیوه علی-مقایسه‌ای انجام شده است. برای گردآوری اطلاعات از مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته و پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد. اطمینان از روایی ابزار (صوری و محتوایی) با استفاده از تکنیک دلفی تأمین شد. جامعه آماری شامل صاحب نظران و کارشناسان سازمان سوادآموزی، کارشناسان ادارات کل آموزش و پرورش، کارشناسان ستاد اقامه نماز، آموزش دهنده‌ها و سوادآموزان کشور بودند. از روش نمونه‌گیری هدفمند تا سطح اشباع نظری داده‌ها و از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای استفاده شد. حجم نمونه با استفاده از جدول تعیین حجم نمونه گرجسی و مورگان در گروه آموزش دهندگان ۳۵۷ نفر و سوادآموزان ۲۸۱ نفر به دست آمد. تحلیل محتوای مصاحبه‌ها به شکل تئوریک انجام گرفت. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از آمار توصیفی و استنباطی انجام گرفت. سطح معنی داری آزمون T در هر دو گروه سوادآموز و آموزش دهنده کمتر از ۰/۰۵ بود، لذا برابری میانگین نمونه آماری تحقیق با عدد ۲ (به معنی متوسط) یعنی $H_0: \mu = 2$ رد و فرض مقابل $H_1: \mu \neq 2$ تایید شد. نتیجه اینکه فرضیه $H_1: \mu > 2$ (به معنی در هر دو گروه مورد مطالعه مورد پذیرش واقع گردید. مشارکت کنندگان در پژوهش دوره آموزش عملی نماز را عالی ارزیابی نمودند. بر این اساس، پیشنهاد می‌شود دوره‌های آموزشی مشابه در خصوص موضوعاتی که در زندگی فردی و اجتماعی آنان موثر است، اجرا شود.

کلیدواژه‌ها: نهضت سوادآموزی، آموزش نماز کلید بهشت، ارزیابی اثربخشی.

مقدمه

خداوند متعال برای پرورش شخصیت انسان و اینکه او را به یک تعادل روحی برساند یک سری عبادات را بر او واجب کرده است تا همیشه برای ساخت شخصیت خود در حال تمرین و ممارست باشد. نماز از جمله واجبات الهی است که در هیچ زمان و در هیچ شرایطی نباید ترک شود، چراکه نماز سرچشمه خشوع و بندگی است و انسان را در برابر مشکلات اخلاقی و منکرات بیمه می‌کند و هم مشکلات مادی زندگی انسانی را از آسیب‌پذیری، مصونیت می‌بخشد. آرامش روحی و روانی یکی از مهم‌ترین عواملی است که افراد هر جامعه در پی آن هستند؛ و ارتباط مهمی با چگونگی تأثیرگذاری مثبت بر زندگی فرد و در نتیجه جامعه دارد؛ انسان‌ها برای به دست آوردن آرامش روحی به راه‌های متعددی متوسل می‌شوند. لیکن باید گفت بهترین راه برای رسیدن به آرامش روحی به یاد خدا بودن و زنده نگه داشتن یاد و ذکر خداوند متعال در دل می‌باشد. چنانکه قرآن کریم در آیه ۲۸ از سوره رعد می‌فرماید: «أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ» حال بهترین راه برای زنده نگه داشتن یاد خداوند متعال در دل و به یاد پروردگار بودن، خواندن نماز است. در جوامع اسلامی، نماز و اذکار آن، برجسته‌ترین و بالاترین جایگاه را به خود اختصاص داده است. نماز حقیقت تام و تمام یگانه‌پرستی است، چراکه با تسبیح و تنزیه ذات اقدس الله آغاز شده و با همان خاتمه می‌یابد. جدا از هر تسبیح توحیدی که در اجزاء نماز از جمله: رکوع، سجود، اذان، اقامه، تشهد و رکعت‌ها شاهدیم و نماز گزار دائم در حال تسبیح یگانه‌هستی به سر می‌برد، ذکر تکبیرهای متعدد در آغاز و در حین نماز کامل‌ترین منصف ظهور شعار توحیدی است که بر زیبایی نماز صدچندان می‌افزاید؛ زیرا تکبیر هم نشانه‌ی جمال حق و هم جلال الهی است و به درستی که خود تکبیر همان تنزیه الهی است. (ممدوحی، ۱۳۹۱) در بین اعمال عبادی، نماز نقش بسزایی در آرامش و تکامل روحی افراد ایفا می‌نماید. (الهی زاده، ۱۳۹۶) سازمان نهضت سوادآموزی که ثمره انقلاب اسلامی و میراث ماندگار معمار و بنیان‌گذار نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران حضرت امام خمینی (ره) و مورد حمایت مقام معظم رهبری است، بخشی از نظام تعلیم و تربیت کشور است که زمینه تربیت اسلامی و بسط و گسترش فرهنگ اسلامی را در بین بزرگ‌سالان بی‌سواد و کم‌سواد جامعه فراهم می‌کند. از این رو یکی از وظایف سازمان نهضت سوادآموزی تربیت و بالا بردن سطح فرهنگ و نشر فرهنگ اسلامی مناسب با سوادآموزان در

محدوده ضوابط نهضت سوادآموزی است. (ماده ۴ اساسنامه سازمان سوادآموزی) این سازمان همواره تلاش می‌کند تا با تهیه و اجرای برنامه‌های فرهنگی و اعتقادی مبنی بر تربیت انسان‌های مؤمن، پرهیزکار، متخلق به اخلاق اسلامی تکالیف ذاتی خود را به انجام برساند.

آموزش نماز و توجه به آن از گذشته جزء کتاب‌های درسی سازمان نهضت سوادآموزی بوده است. به منظور تقویت این فریضه الهی، با مشارکت و همکاری ستاد اقامه نماز، تصحیح اقامه نماز، تعمیم و تعمیق فرهنگ آن را در سرلوحه فعالیت‌های آموزشی خود قرار داده است و "برنامه آموزشی نماز کلید بهشت" تهیه و اجرا نموده است تا ضمن ترویج معارف نماز و فرهنگ درست‌خوانی آن به تصحیح، تعمیق و تثبیت آموزش نماز پردازند. این دوره آموزشی از سال ۱۳۹۶ تاکنون و با سرفصل‌هایی از جمله: نمازشناسی، آموزش عملی نماز، احکام نماز، نماز و خانواده و پاسخ به شبهات نماز برگزار گردیده و در حال برگزاری می‌باشد. حفظ و استمرار کارکرد اثربخش برنامه آموزشی نماز کلید بهشت، مستلزم پایش و مراقبت از پیشرفت اجرای برنامه، شناسایی آسیب‌ها و نقاط ضعف طرح و تلاش برای رفع آن‌ها، پیشگیری از ایجاد این موانع در طرح‌های آتی سازمان، شناسایی خلأهای آموزشی و نیازهای سوادآموزان در مبانی دینی و اعتقادی در راستای تکلیف تربیت اعتقادی سازمان سوادآموزی ضرورت اجرای این طرح را به خوبی نشان می‌دهند. اخذ بازخورد نهایی حاصل از اجرای طرح، رفع نقاط ضعف و موانع احتمالی، نیازمند به ارزشیابی می‌باشد، زیرا ارزشیابی، مطالعه‌ای است که برای کمک به مخاطبان در جهت قضاوت و بهبود ارزش بعضی از اهداف تربیتی طراحی و هدایت شده است. (کرانباخ به نقل از بازرگان، ۱۳۹۱) از این رو این پژوهش به دنبال پاسخ به این سؤالات است که: ۱. آیا برنامه آموزشی نماز کلید بهشت موجب ترویج معارف نماز و فرهنگ درست‌خوانی و تصحیح قرائت نماز در بین آموزش‌دهندگان سوادآموزی شده است؟ ۲. آیا برنامه آموزشی نماز کلید بهشت موجب تقویت آشنایی آموزش‌دهندگان و سوادآموزان نهضت سوادآموزی با احکام نماز شده است؟ و دیگر اینکه: نقاط قوت و نقاط ضعف برنامه آموزشی نماز کلید بهشت کدام‌اند؟

مبانی نظری پژوهش

هر دین و مذهبی پیروان خود را ملزم به ادای مجموعه‌ای از آیین‌ها و عبادت‌ها می‌کند.

اشکال برخی از این عبادت‌ها در مذاهب گوناگون متفاوت است (اسپیلکا و همکاران^۱)، ترجمه محمد دهقانی، ۱۳۹۰). یکی از این عبادت‌ها، ادای نماز است. اگرچه در کیفیت و نحوه ادای آن تفاوت‌هایی در میان مذاهب به چشم می‌خورد؛ اما به نظر می‌رسد در تاریخ مذاهب، هیچ شریعت و دینی بدون فریضه نماز نبوده است. در دین اسلام به‌عنوان کامل‌ترین دین الهی نیز نماز به‌عنوان ستون و زیربنای پذیرش کلیه اعمال خیر انسان یاد شده است (یعقوبی و همکاران، ۱۳۹۲). با توجه به اینکه نمود عینی تربیت دینی افراد در رفتارهای آن‌ها تجلی می‌یابد (کریمی، ۱۳۸۶ الف: ۶۰). نماز حقیقت تام و تمام و یگانه‌پرستی است چراکه با تسبیح و تنزیه ذات اقدس الله آغاز شده و با همان خاتمه می‌یابد.

جدا از هر تسبیح توحیدی که در اجزاء نماز از جمله: رکوع، سجود، اذان، اقامه، تشهد و رکعات شاهدیم و نمازگزار دائم در حال تسبیح یگانه هستی به سر می‌برد، ذکر تکبیرهای متعدد در آغاز و در حین نماز کامل‌ترین منصف ظهور شعار توحیدی است که بر زیبایی نماز صدچندان می‌افزاید؛ زیرا تکبیر هم نشانه‌ی جمال حق و هم جلال الهی است و به‌درستی که خود تکبیر همان تنزیه الهی است. حضرت ابراهیم در دعای خود می‌فرماید: پروردگارا مرا از برپاکنندگان نماز قرار ده و از فرزندان من نیز چنین کن، پروردگارا دعای ما را بپذیر. (ابراهیم / ۴۰) آداب و عبادت‌های مذهبی و از جمله نماز، پاسخی به عالی‌ترین نیازهای معنوی انسان تلقی می‌شوند، اگر به‌طور طبیعی و با جلب رضایت قلبی ارائه شود، احساس خوشایندی در فرد برمی‌انگیزد و آن را به راحتی جذب می‌کند، چراکه احساسات و عواطف، مهم‌ترین نقش را در تکوین و رشد و پرورش شخصیت افراد دارد. بدیهی است زمانی که فردی در معرض یادگیری و آموزش احکام و عبادات قرار دارد، لازم است از قبل برای این موضوع زمینه‌سازی شود تا همراه با آموزش، احساس خوشایندی در او ایجاد گردد و به این ترتیب، نتیجه‌ای مطلوب به بار آورد.

در این صورت، تقویت چنین گرایش فطری نیز بسیار آسان و طبیعی خواهد بود. یکی از توصیه‌های دین مبین اسلام این است که نماز را آن‌چنان که حق نماز است اقامه کنیم، نماز مهم‌ترین اعمال دینی است که اگر قبول در گاه خداوند عالم شود، عبادت‌های دیگر هم قبول می‌شود و اگر پذیرفته نشود اعمال دیگر هم قبول نمی‌شود. اقامه نماز از نخستین وظایف تمکن

1. Spilka, et al.

یافتگان از مؤمنان بر روی زمین است. نماد عملی حاکمیت دینی، به پا داشتن نماز و ابتاء به زکات و ترویج معروف‌ها و پرهیز از زشتی‌ها و پلیدی‌هاست. نماز وسیله شستشوی از گناه و آمرزش و مغفرت الهی است. (حر عاملی، ۱۳۸۷: ۷) آموزش نماز و پرورش روحیه مذهبی مناسب برای اقامه صحیح آن، از برنامه‌های آموزشی سازمان نهضت سوادآموزی است. اخذ بازخورد نهایی حاصل از اثربخشی اجرای این برنامه، تحقق اهداف پیش بینی شده، قضاوت درباره طرح، استفاده از نقاط قوت آن طرح‌های آتی سازمان سوادآموزی و رفع نقاط ضعف و موانع احتمالی، نیازمند به ارزشیابی می‌باشد،

ارزشیابی، فرایندی نظام‌مند است که با استفاده از آن، ارزش و شایستگی برنامه مشخص می‌شود و اثربخشی برنامه را در نظر می‌گیرد تا مشخص کند که آیا به اهداف اصلی دست یافته اند یا خیر؟ (خراسانی، ۱۳۹۳، ۲۶) زیرا مشخص کردن میزان اثربخشی آموزش‌ها در کمک به سازمان جهت رسیدن به اهداف، امری ضروری و حائز اهمیت است. تعیین میزان اثربخشی دوره‌ها، امکان استفاده از بازخورد آن‌ها را در ارتقای سطح آموزش‌ها مهیا می‌سازد. یک برنامه آموزشی تنها زمانی می‌تواند ارزشمندی خود را توجیه کند که شواهد معتبری در مورد تأثیر آموزش بر بهبود رفتار و عملکرد شرکت کنندگان و بالطبع منافع سازمانی عرضه کند، این امر به جنبه مهمی از فرایند آموزش و ارزشیابی اثربخشی آموزش اشاره دارد. (ابیلی، ۱۳۷۵) کریک پاتریک (۲۰۰۹) ارزشیابی اثربخشی آموزشی را در چهار مرحله تعریف می‌کند: تعیین واکنش فراگیران به کلیه عوامل نظام آموزشی، تعیین میزان یادگیری فراگیران، تعیین میزان واکنش فراگیران به کلیه عوامل نظام آموزشی، تعیین میزان یادگیری فراگیران، تعیین میزان تغییراتی که در رفتار شرکت کنندگان در اثر شرکت در دوره به وجود می‌آید و تعیین میزان تحقق اهدافی که به طور مستقیم به سازمان ارتباط دارد. قهرمانی (۱۳۸۰) معتقد است که ارزشیابی اثربخشی آموزشی در واقع، بررسی و تعیین میزان مؤثر بودن اقدامات انجام شده برای دستیابی به اهداف از پیش تعیین شده است که توانسته دانش، مهارت، نگرش، رفتار فراگیران و عملکرد سازمانی را مطابق با انتظارات ذی نفعان ارتقا و بهبود بخشد. با توجه به مطالب مذکور، اثربخشی هنگامی در یک دوره آموزشی حاصل خواهد شد که اولاً نیازهای آموزشی به روشنی تشخیص داده شود، ثانیاً برنامه مناسبی برای برطرف ساختن نیازها طراحی شود. ثالثاً برنامه طراحی شده به درستی اجرا گردد و رابعاً ارزیابی مناسبی از

فرایند آموزش و در نهایت دستیابی به اهداف، انجام شود. به عبارت دیگر، ارزشیابی اثربخشی آموزشی، جهت تعیین مطلوبیت، اثربخشی و بهبود ارزش دوره آموزشی انجام می‌گیرد و شامل اثربخشی برنامه و مداخلات آموزشی، یادگیری صورت گرفته، تغییرات رفتاری فراگیران، کاربرد دانش‌ها و مهارت‌های آموخته شده در محل کار و همچنین تأثیرات دوره آموزشی در سازمان و جامعه است.

رویکردهای ارزشیابی اثربخشی آموزشی

فتحی واجارگاه و دیبا واجاری (۱۳۹۰) پنج رویکرد برای ارزشیابی اثربخشی آموزشی با عناوین: رویکرد مبتنی بر هدف، رویکرد ارزیابی نتایج واقعی برنامه، رویکرد تأمین رضایت ذی‌نفعان، رویکرد رعایت استانداردهای آموزشی و رویکرد نقد هنری و خبرگی آموزشی را ارائه نموده‌اند. همچنین استافل بیم (۱۹۷۱) و آلکین (۱۹۶۹) بر این باورند که رویکرد مبتنی بر مدیریت بر یک رویکرد نظام مند تأکید دارد که در آن درباره موقعیت، درون داد، فرایندها و برون دادهای برنامه آموزش تصمیم‌گیری می‌شود. (سیف، ۱۳۸۶) با توجه به بررسی رویکردهای مختلف ارزشیابی اثربخشی آموزشی، هر یک از این رویکردها به یک یا چند بعد محدود، از ارزشیابی اثربخشی آموزشی توجه کرده‌اند. همچنین انتظارات نظام تربیت و آموزش سازمان سوادآموزی به گونه‌ای نظام مند است که با در نظر گرفتن تمامی مراحل و فرایندهای (مدیریتی، اصلی و پشتیبان) نظام تربیت و آموزش، در راستای توجه به ارتقا، توسعه و بهبود مستمر، تعیین میزان مطلوبیت و تحقق اهداف پیش‌بینی شده را از طریق ساز و کار بازخورد نتایج و پیامدها به صورت مداوم و مستمر رصد نماید. به همین منظور و با توجه به اینکه محققان و نظریه پردازان هریک بر اساس مطالعات و تحقیقات خود الگوهایی را برای ارزشیابی اثربخشی آموزش ارائه داده‌اند، در این پژوهش، برای قضاوت میزان اثربخشی دوره آموزشی نماز کلید بهشت از الگوی ارزشیابی اثربخشی کرک پاتریک استفاده شد.

الگوی ارزشیابی چهار مرحله‌ای کرک پاتریک

یک چارچوب پذیرفته شده برای ارزشیابی برنامه‌های آموزشی مدل کرک پاتریک است،

در واقع باید گفت امروزه پرکاربردترین مدل برای ارزشیابی آموزش مدل کرک پاتریک است. بیشتر مدل‌های ارزشیابی مشهور در سال‌های گذشته بر اساس الگوی ارزشیابی آموزشی چهار سطحی بنا شده‌اند که اولین بار توسط کرک پاتریک (۱۹۵۹) ارائه شده بود. این الگو به‌عنوان الگویی جامع، ساده و عملی برای بسیاری از موقعیت‌های آموزشی توصیف شده بود و به‌وسیله بسیاری از متخصصان به‌عنوان معیاری در این حوزه شناخته می‌شود. منظور پاتریک از هر یک از این چهار سطح عبارت‌اند از:

۱- ارزشیابی واکنشی^۱: منظور همان واکنشی است که شرکت‌کنندگان در یک برنامه‌ی پرسشنامه، مصاحبه و یا روش‌های معمول دیگر به دست آورد.

۲- یادگیری^۲: تعیین میزان فراگیری مهارت‌ها، فن‌ها و حقایقی است که طی دوره‌ی آموزشی به شرکت‌کنندگان آموخته شده و برای آنان روشن گردیده است. می‌توان از طریق آزمایش‌های قبل، ضمن و بعد از شرکت در دوره‌ی آموزشی به میزان آن پی برد. ۳- رفتار^۳ (انتقال): چگونگی و میزان تغییرهایی است که در رفتار شرکت‌کنندگان در اثر شرکت در دوره‌ی آموزشی حاصل شده و آن‌ها را می‌توان با ادامه‌ی ارزیابی در محیط واقعی کار روشن ساخت.

۴- نتایج^۴: بررسی هزینه‌ای است که برای آموزش صرف گردیده تا معلوم شود که شرکت‌کنندگان تا چه اندازه این مخارج صرف شده را از طریق کار و انجام وظایف به نحوه‌ی درست جبران می‌نمایند. (پاتریک، ۱۲، ۱۹۹۴)

اهداف پژوهش: هدف کلی این مطالعه، ارزشیابی اثربخشی طرح آموزش عملی نماز

(نماز کلید بهشت) در کلاس‌های سوادآموزی است. سایر اهداف جزئی دیگر عبارت‌اند از:

۱. بررسی تأثیر برنامه آموزشی نماز کلید بهشت بر ترویج معارف نماز و فرهنگ درست‌خوانی آن در بین آموزش‌دهندگان و سوادآموزان

1. Reaction
2. Learning
3. Behavioral
4. Results

۲. بررسی تأثیر برنامه آموزشی نماز کلید بهشت بر تقویت آشنایی آموزش دهندگان و سوادآموزان با احکام نماز.
۳. بررسی تأثیر برنامه آموزشی نماز کلید بهشت بر تصحیح قرائت نماز سوادآموزان.
۴. بررسی نگرش سوادآموزان نسبت به نمازهای واجب.
۵. شناسایی نقاط قوت و نقاط ضعف (چالش‌ها و موانع) برنامه آموزشی نماز کلید بهشت.

سؤال‌های پژوهش

سؤال اصلی

این مطالعه، ارزیابی کلی دوره‌های آموزش عملی نماز در بین آموزش دهندگان و سوادآموزان نهضت سوادآموزی چگونه بوده است؟

سؤالات فرعی

۱. آیا برنامه آموزشی نماز کلید بهشت موجب ترویج معارف نماز و فرهنگ درست‌خوانی آن در بین آموزش دهندگان سوادآموزی شده است؟
۲. آیا برنامه آموزشی نماز کلید بهشت موجب تقویت آشنایی آموزش دهندگان و سوادآموزان نهضت سوادآموزی با احکام نماز شده است؟
۳. آیا برنامه آموزشی نماز کلید بهشت موجب تصحیح قرائت نماز سوادآموزان شده است؟
۴. نگرش سوادآموزان نسبت به نمازهای واجب چگونه است؟
۵. نقاط قوت و نقاط ضعف برنامه آموزشی نماز کلید بهشت کدام‌اند؟

پیشینه پژوهش: بررسی ادبیات و پیشینه تحقیق در داخل کشور نشان‌دهنده آن است که موارد پژوهشی مختلفی در خصوص ارزیابی نگرش و التزام عملی افراد به نماز و همچنین ارزیابی از طرح‌های آموزشی مختلف انجام شده است. سابقه توجه به آموزش نماز در سازمان سوادآموزی به زمان شروع کار نهضت سوادآموزی برمی‌گردد. این نهاد انقلابی در تهیه و تدوین محتوای آموزشی بخشی از کتاب‌های آموزشی، لوح‌های آموزشی و سیاست‌های آموزشی خود به

ارزشیابی میزان اثربخشی طرح نماز کلید بهشت در سازمان نهضت سوادآموزی

آموزش نماز پرداخته است. در زمینه ارزشیابی اثربخشی دوره‌های آموزشی در داخل و خارج از کشور، مطالعات مختلفی انجام شده است. برخی از تحقیقات در جدول (۱) ارائه شده است.

جدول ۱. برخی از تحقیقات انجام شده پیرامون ارزشیابی و آموزش نماز

عنوان تحقیق	یافته‌ها
بررسی رابطه نماز با جهت‌گیری مذهبی و سلامت روان (چاوشی و همکاران، ۱۳۸۷)	نتایج نشانگر آن است که بین نمونه مورد بررسی در کارکنان دانشگاه و افراد خارج از دانشگاه در رابطه با اهمیت دادن به خواندن نماز، بیانگر وجود تفاوت معنادار ($P < 0.01$) بین آنها است. بعلاوه جهت‌گیری مذهبی در کارکنان دانشگاه بیشتر درونی ولی در افراد خارج از دانشگاه، بیشتر بیرونی است.
ساخت و اعتبار یابی مقیاس نگرش و التزام عملی به نماز (انیسی و همکاران، ۱۳۸۹)	این گونه نتیجه‌گیری شده است که مقیاس نگرش و التزام عملی به نماز با گذراندن مراحل روان‌سنجی و دارا بودن اعتبار و روایی قادر به سنجش و التزام عملی نمازگزاران به نماز است؛ بنابراین مقیاس علاوه بر اینکه به صورت خودسنجی برای مسلمانان کارایی دارد، می‌توان از آن در انجام پژوهش‌های گروهی استفاده نمود.
نقش نماز در پیشگیری از بیماری‌های روانی (زهره طالبی، ۱۳۹۰)	نتایج بیانگر آن است که با اقامه نماز و اینکه دل خود را با خداوند متعال پیوند بزنیم و او را همدل واقعی می‌دانند و در حضورش به راز و نیاز می‌پردازد و مشکلاتش را بیان می‌کند این باعث می‌شود که آلام روحی درونی‌اش کاهش یابد و به آرامش واقعی برسد چرا که نماز در درمان و پیشگیری از بیماری‌های روحی تأثیر دارد از جمله: در پیشگیری از بیماری افسردگی، اختلالات خوب، خودکشی و استرس.
تأثیرات نمازهای نافله از نگاه قرآن کریم و احادیث معصومین (بیات و همکاران، ۱۳۹۳)	یافته‌ها نشانگر این است که نمازهای نافله دارای آثار بسزایی در دنیا و آخرت هستند که مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از: ۱) ایجاد آرامش برای فرد ۲) آماده کردن جامعه برای جهاد ۳) بهره‌مندی از رحمت الهی ۴) پاک‌سازی انواع آلودگی‌های حسی و معنوی ۵) بهره‌مندی از شفاعت ۶) سبب قبول اعمال ۷) سبب ترفیع درجه و تقرب ۸) مصونیت از عذاب. لذا می‌توان گفت که: نمازهای نافله چنان نیستند که یک سری اعمال ظاهری و خشک و بی‌روح باشد که فرد در طول شبانه‌روز انجام می‌دهد و تأثیری غیر از ثوابی که برای آن ذکر شده است نداشته باشد بلکه تأثیرات آن چنان است که دنیا و آخرت انسان‌ها را تحت‌الشعاع قرار داده و به سوی شخصیتی که مدنظر اسلام است، فرد و جامعه را سوق داده می‌شود.

عنوان تحقیق	یافته‌ها
نقش نماز در جهت‌دهی به سبک زندگی اسلامی در سیره رضوی ابراهیمی و همکاران (۱۳۹۴)	بازخوانی و بازکاوی شاخص‌های نماز در زندگی اسلامی و تبیین و اجرایی کردن آن با تکیه بر فرهنگ رضوی، می‌تواند نقش مؤثری در تکامل فرد و خانواده و اجتماع داشته باشد. تبیین شاخص‌های نماز و سبک زندگی اسلامی از یکسو و اجرایی کردن آن در سطح فردی و اجتماعی با استفاده از روش‌های صحیح و کاربردی از سویی دیگر دو عامل مهم و کلیدی در نهادینه‌سازی زندگی اسلامی بایسته و شایسته در جامعه است.
مقایسه اثربخشی خواندن نماز به شیوه ذهن آگاهی و بدون ذهن آگاهی بر میزان اضطراب (بهشتیان و تمدن، ۱۳۹۵)	نتایج تحلیل کوواریانس نشان داد بین نمازخواندن با شیوه ذهن آگاهی و بدون ذهن آگاهی تفاوت معناداری ($P < 0/01$) وجود دارد. نتایج این پژوهش نشان داد نمازخواندن با شیوه ذهن آگاهی می‌تواند روش مؤثری در کاهش اضطراب باشد.
نقش محوری نماز در تعالی فرهنگی از دیدگاه قرآن کریم (شریفی، ۱۳۹۷)	با محور قرار دادن آیات قرآن کریم و بررسی تطبیقی و موضوعی آیات نماز، مهم‌ترین نقش‌هایی را که نماز می‌تواند در تعالی فرهنگی یک جامعه اسلامی ایفا کند، عبارت‌اند از: تعالی بخش فرهنگ اخلاص و یکرنگی؛ تعالی بخش فرهنگ نظم و انضباط؛ تعالی بخش فرهنگ تعاون و همکاری؛ تعالی بخش فرهنگ ایثار و انفاق؛ تعالی بخش فرهنگ جهاد و شهادت؛ تعالی بخش فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر؛ تعالی بخش فرهنگ عفاف و حجاب؛ تعالی بخش فرهنگ برابری و برادری؛ تعالی بخش فرهنگ تربیت دینی.
واکاوی برون‌داد علمی پژوهشگران با موضوع نماز در پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی و بین‌المللی توسط بتولی و همکاران (۱۳۹۸)	به ترتیب ۹۷ و ۷۵ مقاله فارسی و انگلیسی در حوزه نماز نمایه شده بود. کشور مالزی و دانشگاه مالایا، بیشترین تعداد مقاله را به خود اختصاص داده‌اند. از جمله مهم‌ترین موضوعات مورد بررسی در این مقالات می‌توان به اثربخشی نماز بر سلامت روان و جسم، عوامل مؤثر بر اقامه نماز، پابندی به نماز، گرایش به نماز، تجلی نماز در هنر، اسرار نماز و بررسی احکام فقهی مرتبط با نماز اشاره کرد.
بررسی حکم فقهی صحت تلفظ نماز از دیدگاه زبان‌شناسی با تأکید بر فرضیه دوره بحرانی (شیبیک و دیگران، ۱۳۹۸)	نتایج حاصل نشان داد که روش‌های متأخر به آموزش زبان دوم، یادگیری تلفظ مطلق بعد از این بازه بحرانی را ناممکن می‌دانند و بر معیارهای دیگری مانند فهم پذیری و معناداری تأکید می‌کنند. همچنین یافته‌ها حاکی از آن است که رویکرد فقهای شیعه در صدور حکم صحت تلفظ، بسیار ظریف و در سه حیطه اصلی علوم آواشناسی و سمانتیک، منطبق با علم زبان‌شناسی و در عین حال غیر سخت‌گیرانه و تحقق‌پذیر است. در پایان نیز با بررسی عوامل عمده در دشواری تلفظ، راهکارهایی از حوزه دین و زبان‌شناسی برای تسهیل در یادگیری تلفظ ارائه شده است.

مرور نتایج پیشینه پژوهش در داخل و خارج از کشور نشان می‌دهد که تحقیقات عمدتاً با یک رویکرد سیستمی (درون داد، فرایند و برون داد) به ارائه الگوهای تلفیقی مناسب شرایط محیطی مدنظر پرداخته‌اند.

روش پژوهش

پژوهش حاضر در زمره تحقیقات کاربردی و از نوع تحقیقات آمیخته اکتشافی که به روش تحقیق علی-مقایسه‌ای انجام شده است. تحقیق علی-مقایسه‌ای، گذشته‌نگر بوده و سعی بر آن دارد که از معلول به علت احتمالی پی ببرد. (سرمد و دیگران، ۱۳۹۱) برای گردآوری اطلاعات لازم در بخش کیفی و به‌منظور پاسخ‌گویی به سؤالات تحقیق و شناسایی دقیق نقاط قوت و نقاط ضعف طرح از مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته استفاده شد. در این پژوهش جهت اطمینان از روایی پژوهش، پژوهشگر پس از پایان توضیحات مصاحبه‌شوندگان در طول مصاحبه، برداشت خود از صحبت‌ها و گفته‌های مصاحبه‌شونده را بیان می‌کند تا با تأیید مصاحبه‌شونده از صحت مطالب بیان‌شده اطمینان یابد. جامعه آماری بخش کیفی شامل صاحب‌نظران و کارشناسان سازمان سوادآموزی، کارشناسان ادارات کل و کارشناسان ستاد اقامه نماز بودند. با توجه به اینکه افراد نمونه بایستی با موضوع پژوهش سازگار و همسو بوده و اطلاعات موردنیاز با رویکرد پژوهش را در اختیار قرار دهند، از روش نمونه‌گیری هدفمند و با توجه به قاعده اشباع نظری استفاده شد. (کرسول، ۲۰۰۷) تحلیل محتوای مصاحبه‌ها به شکل تئوریک انجام گرفت. به این صورت که تحلیل داده‌ها از طریق مقایسه مداوم هم‌زمان با جمع‌آوری داده‌ها با استفاده از روش تحلیل کمی انجام شد.

جامعه آماری در بخش کمی کلیه آموزش‌دهنده‌ها و سوادآموزان کشور بودند که در طرح آموزش نماز کلید بهشت حضور دارند. جامعه آماری در دو بخش مطرح است. به استناد دستورالعمل اجرایی نماز کلید بهشت، صادره از سوی نهضت سوادآموزی، تعداد ۵۰۰۰۰ نفر آموزش‌دهنده‌های طرح و تعداد ۴۸۰۰۰۰ نفر سوادآموزان دوره‌های مختلف سوادآموزی. (سامانه سوادآموزی، ۱۳۹۶) حجم نمونه با استفاده از جدول تعیین حجم نمونه گرجسی و مورگان تحقیق مشخص شد. حجم نمونه تحقیق در گروه آموزش‌دهندگان برابر ۳۵۷ نفر و حجم نمونه

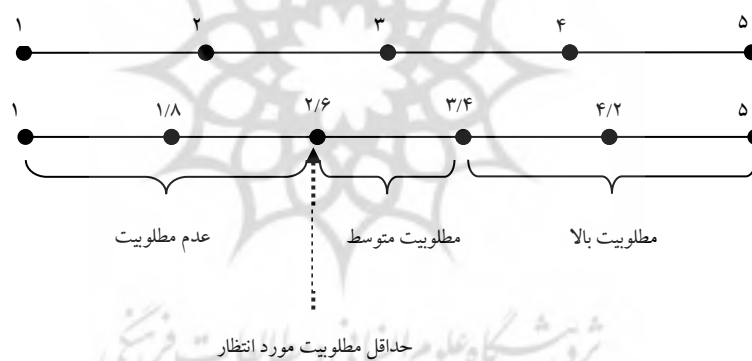
سوادآموزان ۳۸۱ نفر به دست آمد. از روش نمونه گیری طبقه ای برای انتخاب گروه نمونه استفاده شد. به این صورت که ابتدا با استفاده از روش تصادفی ساده از بین ادارات کل آموزش و پرورش استان های کشور از استان های شمالی، جنوبی، شرقی، غربی و مرکزی در مجموع ۸ اداره کل و از هر اداره کل حداقل دو منطقه آموزش و پرورش انتخاب شدند؛ و از هر منطقه آموزش و پرورش تعداد افراد نمونه مورد نیاز از هر یک از گروه های آموزش دهنده و سوادآموز انتخاب شدند. تعداد ۳۵۷ پرسشنامه آموزش دهنده و تعداد ۳۸۱ پرسشنامه سوادآموزان توزیع و جمع آوری گردید. برای تجزیه و تحلیل داده های به دست آمده از آمار توصیفی (فراوانی ها، درصد، واریانس و انحراف استاندارد) به منظور ارائه وضعیت موجود و عملکرد نمونه آماری و با توجه به استفاده از آزمون کالموگروف اسمیرونوف توزیع نرمال بودن داده ها تأیید گردید لذا از آزمون T استفاده شد. در جدول ۲ ویژگی های جمعیت شناختی آموزش دهنده ها و سوادآموزان توصیف شده اند.

جدول ۲. توزیع فراوانی آموزش دهندگان و سوادآموزان بر حسب استان

درصد تجمعی		درصد واقعی		درصد		فراوانی		استان ها
				سوادآموزان	آموزش دهندگان	سوادآموزان	آموزش دهندگان	
سوادآموزان	آموزش دهندگان	سوادآموزان	آموزش دهندگان	سوادآموزان	آموزش دهندگان	سوادآموزان	آموزش دهندگان	
۹/۸	۱۰/۰	۹/۸	۱۰/۰	۹/۸	۱۰/۰	۵۳	۵۸	شهر تهران
۲۱/۱	۲۴/۴	۱۱/۳	۱۴/۴	۱۱/۳	۱۴/۴	۳۸	۴۰	البرز
۲۹/۳	۳۴/۸	۸/۲	۱۰/۴	۸/۲	۱۰/۴	۴۲	۴۲	آذربایجان غربی
۵۰/۱	۴۷/۱	۲۰/۸	۱۲/۳	۲۰/۸	۱۲/۳	۶۱	۳۸	کرمانشاه
۵۸/۶	۵۷/۳	۸/۵	۱۰/۲	۸/۵	۱۰/۲	۴۸	۳۵	خراسان جنوبی
۶۳/۵	۶۲/۷	۴/۹	۵/۴	۴/۹	۵/۴	۳۴	۲۸	مرکزی
۶۸/۳	۶۸/۷	۴/۸	۶/۰	۴/۸	۶/۰	۳۳	۳۱	کردستان
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۳۱/۷	۳۱/۳	۳۱/۷	۳۱/۳	۷۲	۸۵	شهرستانهای تهران
		۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۳۸۱	۳۵۷	جمع کل

یافته‌های پژوهش

سؤال اصلی پژوهش: ارزیابی کلی دوره‌های آموزش عملی نماز در بین آموزش دهندگان و سوادآموزان نهضت سوادآموزی چگونه بوده است؟ یافته‌های جدول (۳) بر اساس سؤالات ۴۱ الی ۵۶ پرسشنامه سوادآموزان و ۱ الی ۱۶ پرسشنامه آموزش دهندگان می‌باشد. کد ۱ نشان‌دهنده مفهوم خیلی ضعیف، ۲ ضعیف، ۳ متوسط، ۴ قوی و کد ۵ نیز به معنی خیلی قوی بر اساس طیف پنج گزینه‌ای لیکرت است. در این حالت، سطح متوسط کیفیت یا به عبارتی مرز بین عدم مطلوبیت و مطلوبیت نمره ۲/۶۰ می‌باشد. چرا که با تقسیم تعداد فواصل بر تعداد مقیاس‌ها فاصله ۰/۸ به دست می‌آید. بر این اساس، می‌توان سطح «حداقل مطلوبیت مورد انتظار» و سطوح دیگر مربوط به آن را به صورت شکل زیر نشان داد (آیدین و تاسکی^۱، ۲۰۰۵: ۲۵۰).

$$M_{elr} = 2/6$$

شکل ۱. مدل برآورد سطح مطلوبیت مورد انتظار (آیدین و تاسکی^۲، ۲۰۰۵: ۲۵۰)

1. Aydin & Tasci
2. Aydin & Tasci

جدول ۳. نتایج آزمون تی تک نمونه ای جهت ارزیابی کلی دوره‌های آموزش عملی نماز در بین آموزش دهندگان و سوادآموزان نهضت سوادآموزی

سطح معنی داری	درجه آزادی	t	انحراف معیار	میانگین	
۰/۰۰	۶۴۷	۳۲/۷۵	۰/۵۹	۴/۱۷	سوادآموز
۰/۰۰	۵۰۶	۲۱/۳۱	۰/۶۵	۴/۰۳	آموزش دهنده

بر اساس سطح معنی داری آزمون T فوق که در هر دو گروه سوادآموز و آموزش دهنده کمتر از ۰/۰۰۱ است، بنابراین برابری میانگین نمونه آماری تحقیق با عدد ۲/۶۰ (سطح مطلوبیت مورد انتظار) یعنی $H_0: \mu = 2.6$ رد و فرض مقابل یعنی $H_1: \mu \neq 2.6$ با ۹۹ درصد اطمینان تایید می‌گردد. از طرفی با توجه به مقدار میانگین در جدول (۳) که در گروه سوادآموز (۴/۱۷) و در گروه آموزش دهنده (۴/۰۳) و بیشتر از عدد ۲/۶۰ است، نتیجه می‌گیریم که فرضیه $H_1: \mu > 2.6$ در هر دو گروه مورد مطالعه مورد پذیرش واقع شده است. بدین معنی که اغلب سوادآموزان و آموزش دهندگان گزینه‌های قوی و خیلی قوی یا به عبارتی سطوح مطلوبیت بالا را انتخاب نموده‌اند. بنابراین، نتیجه‌گیری می‌شود که اغلب آموزش دهندگان و سوادآموزان نهضت سوادآموزی در ارزیابی کلی دوره‌های آموزش عملی نماز، آنرا با مطلوبیت بالا عنوان نموده‌اند. درعین حال، با مقایسه میانگین نمرات مربوط به گروه آموزش دهندگان و گروه سوادآموزان می‌توان نتیجه گرفت که از نظر سوادآموزان مطلوبیت برگزاری دوره‌های آموزش عملی نماز در حد بالاتری قرار داشته است. همچنین، به منظور بررسی دقیق‌تر و برای تعیین اینکه «آیا بین نظر دو گروه سوادآموزان و آموزش دهندگان در ارزیابی کلی دوره آموزش عملی نماز، تفاوت معنی دار وجود دارد یا ندارد؟»، از آزمون T استودنت برای گروه‌های مستقل استفاده شد. نتایج به دست آمده در جدول (۴) نمایش داده شده است.

جدول ۴. نتایج آزمون تی مستقل جهت ارزیابی کلی دوره‌های آموزش عملی نماز در بین آموزش دهندگان و سوادآموزان نهضت سوادآموزی

سطح معنی داری	درجه آزادی	t	انحراف معیار	میانگین	
۰/۰۰	۱۱۵۳	۴/۰۲	۰/۵۹	۴/۱۷	سوادآموز
			۰/۶۵	۴/۰۳	آموزش دهنده

همانطور که در جدول فوق مشخص است سطح معنی داری آزمون تی مستقل کمتر از ۰/۰۱ می باشد. بنابراین فرض برابری میانگین سوادآموزان و آموزش دهندگان در سطح اطمینان ۹۹ درصد رد و فرض مقابل تأیید می گردد. بدین معنی که تفاوت معنی داری بین دیدگاه سوادآموزان و آموزش دهندگان درباره ارزیابی کلی دوره‌های آموزش عملی نماز وجود دارد. از طرفی داده‌های به دست آمده از جدول فوق تأکید بر این دارد که گروه سوادآموزان مطلوبیت دوره‌های آموزش عملی نماز را در حد بالاتری تشخیص داده‌اند.

سؤالات فرعی پژوهش

سؤال فرعی اول: آیا برنامه آموزشی نماز کلید بهشت موجب ترویج معارف نماز و فرهنگ درست خوانی آن در بین آموزش دهندگان و سوادآموزان نهضت سوادآموزی شده است؟

الف - آموزش دهندگان: یافته‌های جدول (۵) بر اساس سؤالات ۱۷ الی ۲۶ پرسشنامه آموزش دهندگان می باشد. کد ۱ نشان دهنده مفهوم خیلی کم، ۲ کم، ۳ متوسط، ۴ زیاد و کد ۵ نیز به معنی خیلی زیاد بر اساس طیف پنج گزینه‌ای لیکرت است. در این حالت، نقطه برش (Test value) بر اساس همان تحلیلی که در قسمت قبلی آمده، عدد ۲/۶۰ در نظر گرفته شده است.

جدول ۵. نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای جهت بررسی تأثیر برنامه آموزشی نماز کلید بهشت بر ترویج معارف نماز و فرهنگ درست خوانی آن در بین آموزش دهندگان نهضت سوادآموزی

سطح معنی داری	درجه آزادی	T	انحراف معیار	میانگین
۰/۰۰	۵۰۹	۴۶/۱۷	۰/۵۲	۴/۴۹

همانطور که مشخص است سطح معنی داری آزمون تی کمتر از ۰/۰۰۱ بوده در نتیجه برابری میانگین نمونه آماری تحقیق با عدد ۲/۶۰ (سطح مطلوبیت مورد انتظار) یعنی $H_0: \mu = 2.6$ رد و فرض مقابل یعنی $H_1: \mu \neq 2.6$ با ۹۹ درصد اطمینان تایید می گردد. از طرفی با توجه به مقدار میانگین رتبه در جدول فوق، (۴/۴۹) که بیشتر از عدد ۲/۶۰ می باشد نتیجه می گیریم که فرض $H_1: \mu > 2.6$ مورد پذیرش واقع می شود. بدین معنی که اغلب پاسخ دهندگان گزینه های زیاد و خیلی زیاد و یا همان سطوح مطلوبیت بالا را انتخاب نموده اند. بنابراین، نتیجه گیری می شود که از نظر آموزش دهندگان نهضت سوادآموزی، اجرای برنامه آموزشی نماز کلید بهشت بر ترویج معارف نماز و فرهنگ درست خوانی آنان تأثیر گذار بوده است و باعث ترویج بیشتر معارف نماز و فرهنگ درست خوانی در بین آنان شده است.

ب- سوادآموزان: یافته های جدول (۶) بر اساس سؤالات ۱ الی ۱۱ پرسشنامه سوادآموزان می باشد. کد ۱ نشان دهنده مفهوم خیلی کم، ۲ کم، ۳ تا حدی، ۴ زیاد و کد ۵ نیز به معنی خیلی زیاد بر اساس طیف پنج گزینه ای لیکرت است. در این حالت، نقطه برش (Test value) بر اساس همان تحلیلی که در قسمت قبلی آمده، عدد ۲/۶۰ در نظر گرفته شده است.

جدول ۶. نتایج آزمون تی تک نمونه ای جهت بررسی تاثیر برنامه آموزشی نماز کلید بهشت بر ترویج معارف نماز و فرهنگ درست خوانی آن در بین سوادآموزان نهضت سوادآموزی

میانگین	انحراف معیار	t	درجه آزادی	سطح معنی داری
۴/۰۴	۰/۵۴	۳۰/۸۳	۶۹۲	۰/۰۰

همانطور که مشخص است سطح معنی داری در آزمون فوق کمتر از ۰/۰۰۱ بوده و مقدار میانگین رتبه، (۴/۰۴) نیز بیشتر از عدد ۲/۶۰ (سطح مطلوبیت مورد انتظار) می باشد. یعنی فرض $H_0: \mu = 2.6$ رد و فرض مقابل یعنی $H_1: \mu \neq 2.6$ با ۹۹ درصد اطمینان تایید می گردد. از طرفی با توجه به مقدار میانگین رتبه در جدول فوق، (۴/۰۴) که بیشتر از عدد ۲/۶۰ می باشد نتیجه می گیریم که فرض $H_1: \mu > 2.6$ مورد پذیرش واقع می شود. بدین معنی که اغلب پاسخ دهندگان گزینه های زیاد و خیلی زیاد و یا همان سطوح مطلوبیت بالا را انتخاب نموده اند. بنابراین،

نتیجه گیری می شود که از نظر سوادآموزان نهضت سوادآموزی، اجرای برنامه آموزشی نماز کلید بهشت بر ترویج معارف نماز و فرهنگ درست خوانی آنان تأثیرگذار بوده است و باعث ترویج بیشتر معارف نماز و فرهنگ درست خوانی در بین آنان شده است.

سؤال فرعی دوم: آیا برنامه آموزشی نماز کلید بهشت موجب تقویت آشنایی

آموزش دهندگان و سوادآموزان نهضت سوادآموزی با احکام نماز شده است؟

الف- آموزش دهندگان: یافته های جدول (۷) بر اساس سؤالات ۲۷ الی ۳۵ پرسشنامه

آموزش دهندگان می باشد. کد ۱ نشان دهنده مفهوم خیلی کم، ۲ کم، ۳ متوسط، ۴ زیاد و کد ۵ نیز به معنی خیلی زیاد بر اساس طیف پنج گزینه ای لیکرت است. در این حالت، نقطه برش (Test value) بر اساس همان تحلیلی که در قسمت قبلی آمده، عدد ۲/۶۰ در نظر گرفته شده است.

جدول ۷. نتایج آزمون تی تک نمونه ای جهت بررسی تاثیر برنامه آموزشی نماز کلید بهشت بر

تقویت آشنایی آموزش دهندگان نهضت سوادآموزی با احکام نماز

میانگین	انحراف معیار	T	درجه آزادی	سطح معنی داری
۴/۵۰	۰/۵۴	۴۵/۰۹	۵۰۹	۰/۰۰

همانطور که مشخص است سطح معنی داری در آزمون فوق کمتر از ۰/۰۰۱ بوده و مقدار میانگین رتبه (۴/۵۰) نیز بیشتر از عدد ۲/۶۰ می باشد. یعنی فرض $H_0: \mu = 2.6$ رد و فرض مقابل یعنی $H_1: \mu \neq 2.6$ با ۹۹ درصد اطمینان تایید می گردد. از طرفی با توجه به مقدار میانگین رتبه در جدول فوق، (۴/۵۰) که بیشتر از عدد ۲/۶۰ می باشد نتیجه می گیریم که فرض $H_1: \mu > 2.6$ مورد پذیرش واقع می شود. بدین معنی که اغلب پاسخ دهندگان گزینه های زیاد و خیلی زیاد و یا همان سطوح مطلوبیت بالا را انتخاب نموده اند. بنابراین، نتیجه گیری می شود که از نظر آموزش دهندگان نهضت سوادآموزی، اجرای برنامه آموزشی نماز کلید بهشت بر تقویت آشنایی آنان با احکام نماز تأثیر داشته است و باعث آشنایی بیشتر آنان با احکام نماز شده است.

ب- سوادآموزان: یافته های جدول (۸) بر اساس سؤالات ۱۲ الی ۲۰ پرسشنامه سوادآموزان

می‌باشد. کد ۱ نشان‌دهنده مفهوم خیلی کم، ۲ کم، ۳ متوسط، ۴ زیاد و کد ۵ نیز به معنی خیلی زیاد بر اساس طیف پنج گزینه‌ای لیکرت است. در این حالت، نقطه برش (Test value) بر اساس همان تحلیلی که در قسمت قبلی آمده، عدد ۲/۶۰ در نظر گرفته شده است.

جدول ۸. نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای جهت بررسی تاثیر برنامه آموزشی نماز کلید بهشت بر تقویت آشنایی سوادآموزان نهضت سوادآموزی با احکام نماز

میانگین	انحراف معیار	t	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
۴/۲۹	۰/۵۸	۳۹/۷۴	۶۹۲	۰/۰۰

همانطور که مشخص است سطح معنی‌داری در آزمون فوق کمتر از ۰/۰۰۱ بوده و مقدار میانگین رتبه (۴/۲۹) نیز بیشتر از عدد ۲/۶۰ می‌باشد. یعنی فرض $H_0: \mu = 2.6$ رد و فرض مقابل یعنی $H_1: \mu \neq 2.6$ با ۹۹ درصد اطمینان تایید می‌گردد. از طرفی با توجه به مقدار میانگین رتبه در جدول فوق، (۴/۲۹) که بیشتر از عدد ۲/۶۰ می‌باشد نتیجه می‌گیریم که فرض $H_1: \mu > 2.6$ مورد پذیرش واقع می‌شود. بدین معنی که اغلب پاسخ‌دهندگان گزینه‌های زیاد و خیلی زیاد و یا همان سطوح مطلوبیت بالا را انتخاب نموده‌اند. بنابراین، نتیجه‌گیری می‌شود که از نظر سوادآموزان نهضت سوادآموزی، اجرای برنامه آموزشی نماز کلید بهشت بر تقویت آشنایی آنان با احکام نماز تأثیر داشته است و باعث آشنایی بیشتر آنان با احکام نماز شده است.

سؤال فرعی سوم: آیا اجرای برنامه آموزشی نماز کلید بهشت موجب تصحیح قرائت نماز سوادآموزان شده است؟ یافته‌های جدول (۹) بر اساس چک لیست ارزیابی صحت قرائت نماز سوادآموزان بدست آمده است. بر این اساس، کد ۱ نشان‌دهنده مفهوم نیاز به تلاش، ۲ متوسط، ۳ خوب و کد ۴ نیز به معنی عالی است. بنابراین نقطه برش (Test value) عدد ۲ یا همان متوسط در نظر گرفته شده است. لازم به ذکر است که تاثیر اجرای طرح آموزش عملی نماز بر تصحیح قرائت صحیح نماز سوادآموزان شامل قرائت صحیح اذان و اقامه، قرائت صحیح حمد، قرائت صحیح سوره، قرائت صحیح ذکر رکوع، قرائت صحیح ذکر سجده، قرائت صحیح ذکر قنوت، قرائت صحیح تسبیحات اربعه، قرائت صحیح تشهد و قرائت صحیح ذکر سلام می‌باشد که از طریق آزمون تی تک نمونه‌ای بررسی شده‌اند.

جدول ۹. نتایج آزمون تی تک نمونه ای برای بررسی تأثیر اجرای طرح آموزش عملی نماز بر تصحیح قرائت نماز سوادآموزان

میانگین	انحراف معیار	t	درجه آزادی	سطح معنی داری
۲/۷۸	۰/۶۱	۶۲/۹۹	۲۴۷۷	۰/۰۰

همانطور که نتایج آزمون تی تک نمونه ای نشان می دهد سطح معنی داری کمتر از ۰/۰۰۱ بوده در نتیجه برابری میانگین نمونه آماری تحقیق با عدد ۲ (سطح متوسط) یعنی $H_0: \mu = 2$ رد و فرض مقابل یعنی $H_1: \mu \neq 2$ با ۹۹ درصد اطمینان تایید می گردد. از طرفی با توجه به مقدار میانگین رتبه در جدول فوق، (۲/۷۸) که بیشتر از عدد ۲ می باشد نتیجه می گیریم که فرض $H_1: \mu > 2$ مورد پذیرش واقع می شود. بنابراین، نتیجه گیری می شود که اجرای برنامه آموزشی نماز کلید بهشت بر تصحیح قرائت نماز سوادآموزان نهضت سوادآموزی تأثیر گذار بوده است و باعث بهبود قرائت نماز آنان شده است.

سؤال فرعی چهارم: نگرش سوادآموزان نسبت به نمازهای واجب چگونه است؟ یافته های جدول (۱۰) بر اساس سؤالات ۲۱ الی ۴۰ پرسشنامه سوادآموزان می باشد. بر این اساس کد ۱ نشان دهنده مفهوم هیچ وقت، ۲ خیلی کم، ۳ گاهی اوقات، ۴ اغلب و کد ۵ نیز به معنی همیشه بر اساس طیف پنج گزینه ای لیکرت است. در این حالت، نقطه برش (Test value) بر اساس همان تحلیلی که در قسمت قبلی آمده، عدد ۲/۶۰ در نظر گرفته شده است.

جدول ۱۰. نتایج آزمون تی تک نمونه ای جهت بررسی نگرش سوادآموزان نسبت به نمازهای واجب

میانگین	انحراف معیار	t	درجه آزادی	سطح معنی داری
۴/۱۶	۰/۴۸	۴۰/۶۵	۶۷۶	۰/۰۰

همانطور که مشخص است سطح معنی داری در آزمون فوق کمتر از ۰/۰۰۱ بوده و مقدار میانگین رتبه، (۴/۱۶) نیز بیشتر از عدد ۲/۶۰ (نقطه برش) می باشد. یعنی فرض $H_0: \mu = 2.6$ رد و

فرض مقابل یعنی $H_1: \mu \neq 2.6$ با ۹۹ درصد اطمینان تایید می‌گردد. از طرفی با توجه به مقدار میانگین رتبه در جدول فوق، (۴/۱۶) که بیشتر از عدد ۲/۶۰ می‌باشد نتیجه می‌گیریم که فرض $H_1: \mu > 2.6$ مورد پذیرش واقع می‌شود. بدین معنی که اغلب پاسخ دهندگان گزینه‌های اغلب و همیشه را انتخاب نموده‌اند. بنابراین، نتیجه‌گیری می‌شود که اجرای طرح آموزش عملی نماز بر نگرش سواد آموزان نسبت به نمازهای واجب تأثیرگذار بوده است و باعث بهبود نگرش آنان نسبت به نمازهای واجب شده است.

سؤال فرعی پنجم: نقاط قوت و نقاط ضعف برنامه آموزشی نماز کلید بهشت کدام اند؟

علاوه بر مصاحبه با صاحب نظران و مسئولین سوادآموزی و اقامه نماز در خصوص نقاط قوت و ضعف ناشی از اجرای طرح آموزش عملی نماز، به منظور جمع آوری نظرات آموزش دهندگان و سوادآموزان، سؤالات مربوط به شناسایی نقاط ضعف طرح آموزش عملی نماز (نماز کلید بهشت) در انتهای پرسشنامه مربوطه گنجانده شد و نظرات آنها نیز جمع آوری گردید. به منظور تحلیل پاسخ‌هایی که آموزش دهندگان و سوادآموزان به سؤالات بازپاسخ داده بودند، متن پاسخ‌ها مطابق با روش تحلیل مضمون^۱ مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت. فرایندی که برای تحلیل پاسخ‌های آموزش دهندگان و سوادآموزان به سؤالات بازپاسخ مورد استفاده قرار گرفت شامل سه مرحله بود. ابتدا **تجزیه و توصیف متن** با هدف آشنایی با داده‌ها و مطالعه و مرور مکرر متن پاسخ‌ها انجام شد و بر اساس آن ایده‌های مناسب برای کدگذاری و طراحی الگو برای داده‌ها در اختیار محقق قرار گرفت. سپس، کدهای اولیه ایجاد شد تا مبنای مناسبی برای تقسیم داده‌های متنی به مقوله‌ها فراهم شود. ویژگی مشخص کدهای ایجاد شده این بود که دارای حد و مرز کاملاً مشخص و متمایز از یکدیگر بودند. سپس کدهای اولیه در قالب مضامین مرتب شدند و همه داده‌های کدگذاشته شده مرتبط با هر یک از مضامین، شناسایی و گردآوری شدند. در مرحله بعد **تشریح و تفسیر متن** انجام گرفت. پس از آنکه مجموعه‌ای از مضامین شناسایی و مورد پالایش قرار گرفت، در این مرحله، از مضامین شناسایی شده به عنوان منبع اصلی برای تشکیل شبکه مضامین استفاده شد. به عبارت دیگر؛ مضامین به دست آمده از متن پاسخ‌های مربوط به سؤالات

ارزشیابی میزان اثربخشی طرح نماز کلید بهشت در سازمان نهضت سوادآموزی

بازپاسخ در گروه‌های مشابه و منسجمی دسته بندی شد. تصمیم‌گیری درباره نحوه گروه بندی مضامین، بر اساس محتوا و در برخی موارد بر اساس مبانی نظری مرتبط با تحقیق، انجام گرفت. پس از اینکه شبکه مضامین مناسب و رضایت بخشی شناسایی شد، این شبکه ترسیم شد و مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفت. این شبکه مضامین شناسایی شده به محقق کمک کرد تا به درک عمیق تری از معانی مربوط به متن برسد و بتواند مضامین به دست آمده را تشریح کند و الگوهای آنها را بشناسد. در نهایت و در مرحله سوم **ترکیب و ادغام متن** انجام گرفت. در نهایت پاسخ‌های هر دو گروه احصاء و مورد تحلیل قرار گرفت. با عنایت به پاسخ آن‌ها اهم گزاره‌های کلامی موجود در پاسخ به سؤال فرعی پنجم مبنی بر اهم نقاط قوت و ضعف برنامه آموزشی نماز کلید بهشت به شرح جدول (۱۱) و (۱۲) آورده شده است.

جدول ۱۱. اهم نقاط قوت طرح نماز کلید بهشت از نظر مصاحبه شونده‌گان

ردیف	نقاط قوت	تعداد نظرات مصاحبه شونده‌گان	درصد فراوانی
۱	پرداختن ویژه به نماز در سوادآموزی برای اولین بار	۳۰	٪۱۰۰
۲	زمان بندی اجرا و برنامه ریزی شده	۲۹	٪۹۶/۶۶
۳	مستقل شدن آموزش نماز از کتاب قرآن آموزی	۲۸	٪۹۳/۳۳
۴	نهادینه سازی بحث نماز در برنامه درسی سوادآموزی	۲۸	٪۹۳/۳۳
۵	اصلاح انجام مقدمات نماز و اصلاح اذکار نماز	۲۸	٪۹۳/۳۳
۶	آموزش آموخته‌ها به اعضای خانواده و ترویج فرهنگ نماز (تأثیر گذاری در خانواده)	۲۸	٪۹۳/۳۳
۷	موجب تغییر نوع نگاه به نماز توجه و اهمیت به آن	۲۸	٪۹۳/۳۳
۸	پاسخ مطلوب و اثربخش به امر نماز در سوادآموزی	۲۸	٪۹۳/۳۳
۹	کار مشترک بین بخشی در سطح کلان و تجربه موفق ستاد اقامه نماز و سوادآموزی	۲۷	٪۹۰
۱۰	محتوای تولید شده مرجع رجوع رفع اشکال افراد	۲۷	٪۹۰

ردیف	نقاط قوت	تعداد نظرات مصاحبه شوندگان	درصد فراوانی
۱۱	آشنایی کارکنان ادارات، آموزش دهندگان و سوادآموزان با درست خوانی و صحت قرائت نماز	۲۷	٪۹۰
۱۲	اشاعه فرهنگ اقامه نماز و تسری اصلاح نماز به محیط خانواده	۲۶	٪۸۶/۶۶
۱۳	تهیه و اجرای طرح بر اساس نیاز سنجی انجام گرفته است (نیاز مذهبی)	۲۶	٪۸۶/۶۶
۱۴	اصلاح آموخته‌های قبلی آموزش دهنده و سوادآموز در باره نماز	۲۶	٪۸۶/۶۶
۱۵	تقویت کار گروهی، افزایش مشارکت در کلاس	۲۶	٪۸۶/۶۶
۱۶	کمک به آموزش سایر مطالب و موضوعات درسی سوادآموزی	۲۶	٪۸۶/۶۶
۱۷	توجه و حساسیت بیشتر نسبت به اقامه نماز در اول وقت	۲۵	٪۸۳/۳۳
۱۸	تهیه محتوای خاص با سر فصل‌های ویژه برای نماز (امکان استفاده در سایر سازمان‌ها)	۲۵	٪۸۳/۳۳
۱۹	کار جدید و تازه همراه با نظام مندی و ساختار دهی به آموزش نماز در سوادآموزی	۲۵	٪۸۳/۳۳
۲۰	پاسخگویی به خواسته‌های مذهبی سوادآموزان و ایجاد انگیزه حضور در کلاس	۲۴	٪۸۰
۲۱	اصلاح قرائت حمد و سوره	۲۴	٪۸۰
۲۲	پوشش حداکثری در زمان کم و محدود	۲۴	٪۸۰
۲۳	اشاعه فرهنگ دینی و قرآنی و تربیت اعتقادی	۲۴	٪۸۰
۲۴	اصلاح و بهبود برنامه‌های فرهنگی و آموزشی به ویژه نماز در سازمان سوادآموزی	۲۴	٪۸۰
۲۵	استفاده از مشارکت آموزش دهنده، سوادآموز، کارکنان اداری سوادآموزی و اقامه نماز	۲۴	٪۸۰

ارزشیابی میزان اثربخشی طرح نماز کلید بهشت در سازمان نهضت سوادآموزی

جدول ۱۲. اهم چالش‌ها و موانع (نقاط ضعف) طرح نماز کلید بهشت از نظر مصاحبه شونده‌گان

ردیف	چالش‌ها و موانع (نقاط ضعف)	تعداد نظرات مصاحبه شونده‌گان	درصد فراوانی
۱	محدودیت اجرا در کل کشور به واسطه شیوع بیماری کرونا	۳۰	٪۱۰۰
۲	محدودیت اجرا در کل کشور به واسطه گرایش‌های مذهبی مختلف	۲۸	٪۹۳/۳۳
۳	کاهش سوادآموز و دشواری جذب سوادآموز	۲۸	٪۹۳/۳۳
۴	کم بودن زمان آموزش و عدم امکان پاسخ به پرسش‌های مذهبی سوادآموزان	۲۵	٪۸۳/۳۳
۵	نبودن یا کمبود وسایل کمک آموزشی، ویدئو پروژکتور و رایانه	۲۴	٪۸۰
۶	نبودن برنامه آموزشی نرم افزاری (فیلم‌های آموزشی و اپلیکیشن) برای آموزش از طریق تلفن همراه	۲۳	٪۷۶/۶۶
۷	عدم توجه به کیفیت عملکرد مناطق و توجه به ارقام و آمار و گزارش‌ها	۲۲	٪۷۳/۳۳
۸	خروج آموزش دهنده‌های با تجربه و آموزش دیده از سیستم سوادآموزی و قطع همکاری آن‌ها به علت استخدام در آموزش و پرورش	۲۱	٪۷۰
۹	نبودن کتاب راهنمای آموزش برای آموزش دهندگان	۲۰	٪۶۶/۶۶
۱۰	عدم ارائه آموزش خاص برای آموزش به سوادآموزان دارای مشکل یادگیری	۱۸	٪۶۰
۱۱	کم بودن زمان آموزش و جلسات توجیهی آموزش دهندگان.	۱۵	٪۵۰
۱۲	کاهش رغبت و علائق مذهبی و اعتقادی نسبت به گذشته	۱۳	٪۴۳/۳۳
۱۳	نبودن منابع مالی برای اجرای برنامه‌های تشویقی (آموزش دهندگان و سوادآموزان)	۱۲	٪۴۰
۱۴	موجب تفرقه و اختلاف در استان‌ها و در کلاس‌های دارای سوادآموز شیعه و سنی	۱۱	٪۳۶/۶۶
۱۵	کمبود انگیزه در برخی از آموزش دهنده‌ها و کاهش تعهد و پایداری آن‌ها در تدریس فعالیت‌های فوق برنامه	۹	٪۳۰

نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف ارزشیابی برنامه آموزشی نماز کلید بهشت انجام شد. این برنامه به عنوان فعالیتی مشترک میان سازمان نهضت سوادآموزی و ستاد اقامه نماز در تیرماه سال ۱۳۹۶ توسط معاون وزیر آموزش و پرورش و رئیس وقت سازمان نهضت سوادآموزی به ادارات کل آموزش و پرورش استانها ابلاغ شد. مخاطبان طرح شامل ۵۰۰۰ نفر آموزش دهنده و ۴۸۰۰۰ نفر سوادآموزان در سراسر کشور بودند. اهداف اصلی اجرای طرح شامل موارد زیر بود:

۱. ترویج معارف نماز و فرهنگ درست خوانی در بین آموزش دهندگان و سوادآموزان

۲. تقویت میزان آشنایی مخاطبان با احکام نماز

۳. تصحیح قرائت نماز سوادآموزان

برای آموزش آموزش دهندگان و سوادآموزان کتاب «نماز، کلید بهشت» و راهنمای آن به همراه لوح آموزشی (اپلیکیشن) مناسب برای استفاده در گوشی تلفن همراه تهیه و در جامعه هدف توزیع گردیده است. به منظور ارزشیابی از طرح آموزش عملی نماز به سوادآموزان پژوهشی با رویکرد آمیخته از نوع کیفی- کمی پیش بینی شد تا از این طریق هم یافته‌هایی حاصل شود که از دقت بالایی برخوردار باشند و هم قابلیت تعمیم پذیری یافته‌های تحقیق در حد بالایی باشد. مقایسه یافته‌های بدست آمده از اجرای طرح فوق با اهداف از پیش تعیین شده که مبنای اغلب رویکردهای ارزشیابی در طرح‌ها آموزشی می‌باشد نشان داد که اهداف مورد نظر به طور کامل محقق شده‌اند. بر مبنای بررسی‌های صورت گرفته، اجرای طرح آموزش عملی نماز به سوادآموزان توانسته است موجب ترویج معارف نماز و فرهنگ درست خوانی در بین آموزش دهندگان و سوادآموزان گردد. بررسی‌های مبتنی بر آمار استنباطی نشان داد که هم آموزش دهندگان و هم سوادآموزان اعلام کرده‌اند که، اجرای طرح آموزش عملی نماز بر ترویج معارف نماز و فرهنگ درست خوانی آنان تأثیرگذار بوده است و باعث ترویج بیشتر معارف نماز و فرهنگ درست خوانی در بین آنان شده است. این در حالی است که بررسی یافته‌های حاصل از بخش کیفی تحقیق که نقاط قوت طرح را مورد توجه قرار داده است نشان می‌دهد که هم افراد مطلع و صاحب نظران و هم آموزش دهندگان و سوادآموزان، هر سه گروه اعلام کرده‌اند که اجرای طرح آموزش عملی نماز (نماز کلید بهشت) باعث یادگیری تلفظ و قرائت صحیح سوره‌ها

و اذکار نماز و آشنایی با مقدمات و احکام نماز در بین آموزش دهندگان و سوادآموزان شده است. در حالی که هدف دوم طرح «تقویت میزان آشنایی آموزش دهندگان و سوادآموزان با احکام نماز» بوده است، بررسی‌های مبتنی بر آمار استنباطی نشان داد که هم آموزش دهندگان و هم سوادآموزان اعلام کرده اند که، اجرای طرح آموزش عملی نماز بر میزان آشنایی آموزش دهندگان و سوادآموزان با احکام نماز تأثیرگذار بوده است و باعث تقویت آشنایی آنان با احکام نماز شده است. این در حالی است که بررسی یافته‌های حاصل از بخش کیفی تحقیق که نقاط قوت طرح را مورد توجه قرار داده نشان می‌دهد که هم افراد مطلع و صاحب‌نظران و هم آموزش دهندگان و سوادآموزان، هر سه گروه اعلام کرده اند که اجرای طرح آموزش عملی نماز (نماز کلید بهشت) باعث تقویت میزان آشنایی مخاطبان با احکام نماز شده است. همچنین، در حالی که هدف سوم طرح «تصحیح قرائت نماز سوادآموزان» بوده است، بررسی‌های مبتنی بر آمار استنباطی نشان داد که استفاده از چک لیست ارزیابی صحت قرائت نماز سوادآموزان که صحت قرائت را در نه بخش شامل «قرائت صحیح اذان و اقامه»، «قرائت صحیح حمد»، «قرائت صحیح سوره»، «قرائت صحیح ذکر رکوع»، «قرائت صحیح ذکر سجده»، «قرائت صحیح ذکر قنوت»، «قرائت صحیح تسبیحات اربعه»، «قرائت صحیح تشهد» و «قرائت صحیح ذکر سلام» مورد بررسی قرار داده، حکایت از این دارد که اجرای طرح آموزش عملی نماز باعث بهبود قرائت اذکار و عبارات مورد نظر شده است و میزان کیفیت آن از حد متوسط جامعه بیشتر است.

علاوه بر آن بررسی‌های مبتنی بر آمار استنباطی نشان داد که اجرای طرح آموزش عملی نماز بر نگرش سوادآموزان نسبت به نمازهای واجب تأثیرگذار بوده است و باعث بهبود نگرش آنان نسبت به نمازهای واجب شده است. این در حالی است که بررسی نقاط ناشی از اجرای این طرح که بر پایه نظرات سوادآموزان و آموزش دهندگان تنظیم شده است بر تأثیر اجرای این طرح بر نگرش سوادآموزان و بهبود آن تأکید کرده است.

نتایج پژوهش با نتایج پژوهش‌های انجام شده در خصوص نماز همسو بوده است از جمله با پژوهش‌های سبحانی نژاد (۱۳۷۲)؛ هاشمی رکاوندی (۱۳۸۰)؛ چاوشی (۱۳۸۷)؛ انیسی (۱۳۸۹)؛ طالبی (۱۳۹۰)؛ زنگویی (۱۳۹۱)؛ ایزدی (۱۳۹۱)؛ صمدی و همکاران (۱۳۹۲)؛ زارعی زوارکی (۱۳۹۲)؛ خان‌زاده (۱۳۹۲)؛ بیات (۱۳۹۳)؛ اکبر نژاد و محمدی (۱۳۹۳)؛ ابراهیمی (۱۳۹۴)؛ منطقی

(۱۳۹۴)؛ موسوی (۱۳۹۴)؛ بهشتیان و تمدن (۱۳۹۵)؛ نادمی و همکاران (۱۳۹۶)؛ شریفی (۱۳۹۷)؛ زارع مقدم (۱۳۹۷)؛ بتولی (۱۳۹۸)؛ حیدرآبادی (۱۳۹۸)؛ (شبیگ (۱۳۹۸)؛ رحیمی نیا (۱۳۹۸)؛ انواری (۱۳۹۹)؛ علم‌خواه (۱۳۹۹)؛ شعاعی و قاسم پور (۱۳۹۹)؛ محمدجعفری و حسین زاده فرد (۱۳۹۹)؛ نقوی و بهادیوند (۱۳۹۹)؛ موحد (۱۳۹۹)؛ لویسا (۱۹۳۳)؛ (فورد، ۱۹۹۷)؛ پیتر هیلز (۲۰۰۴)؛ همچنین، از مهمترین یافته‌های حاصل از انجام این تحقیق، همخوانی و همسویی نقاط قوت مربوط به اجرای طرح در بین سه گروه صاحب‌نظران و افراد مطلع، سوادآموزان و آموزش دهندگان است. به طوری که، هر سه گروه بر نقاط قوت طرح به شرح ذیل تاکید دارند:

۱. اجرای برنامه آموزشی نماز کلید بهشت باعث یادگیری تلفظ و قرائت صحیح سوره‌ها و اذکار نماز و آشنایی با مقدمات و احکام نماز در بین آموزش دهندگان و سوادآموزان شده است.

۲. اجرای برنامه آموزشی نماز کلید بهشت باعث آشنایی بیشتر آموزش دهندگان و سوادآموزان با جزئیات نماز و رعایت ترتیبات نماز شده است.

۳. اجرای برنامه آموزشی نماز کلید بهشت باعث افزایش اطلاعات نظری و عملی آموزش دهندگان و سوادآموزان در خصوص نماز و یادگیری مسائل شرعی دیگر همچون غسل، تیمم و ... شده است.

۴. اجرای برنامه آموزشی نماز کلید بهشت باعث آگاهی بیشتر آموزش دهندگان و سوادآموزان نسبت به چرایی خواندن نماز و تقویت نگرش آنان و ایجاد حساسیت در آنان برای اقامه نماز در اول وقت شده است.

۵. اجرای برنامه آموزشی نماز کلید بهشت باعث شناخت بیشتر از خدا، تقویت ایمان، آرامش و رفع نیازهای روحی و معنوی در بین آموزش دهندگان و سوادآموزان شده است.

همچنین، از مهمترین یافته‌های حاصل از انجام این تحقیق، همخوانی و همسویی نقاط ضعف ناشی از اجرای طرح در بین سه گروه صاحب‌نظران و افراد مطلع، سوادآموزان و آموزش دهندگان است. به طوری که، هر سه گروه بر نقاط ضعف طرح به شرح ذیل تاکید دارند:

۱. کم بودن زمان آموزش مختص برنامه آموزشی نماز کلید بهشت و عدم فرصت کافی برای پاسخ دادن به سؤالات و رفع اشکال سوادآموزان.
۲. عدم وجود و بهره‌گیری از نرم‌افزاری آموزشی قابل استفاده روی موبایل و کمبود وسایل آموزشی و کمک آموزشی.
۳. ضعف توان خواندن در نزد برخی سوادآموزان و فراموشی آموخته‌ها توسط آنها.
۴. عدم مشارکت در فعالیت‌های گروهی توسط سوادآموزان به دلیل خجالت کشیدن و خودداری از پرسیدن سؤال به واسطه شرم از ندانستن و یا قرائت و اقامه اشتباه نماز.
۵. عدم تشکیل کلاس‌های حضوری و کاهش جمعیت سوادآموزان در کلاس‌ها به خاطر شیوع کرونا.

مهم‌ترین دستاورد این پژوهش، ارزشیابی طرحی ملی در حوزه آموزش عملی نماز است که در نوع خود چه به لحاظ موضوع پژوهش و چه به لحاظ نتایج یافته‌ها بدیع است. از اینرو پژوهش حاضر و یافته‌های حاصل از آن را می‌توان موجد یک نوآوری در متدولوژی (روش‌شناسی) تحقیق و توجه به روایی یعنی دقت در طی فرآیند تحقیق تا رسیدن به یافته‌ها دانست. بدین معنی که روند اجرای تحقیق با رویکرد آمیخته به گونه‌ای است یافته‌های بخش کیفی و کمی تحقیق از یکدیگر حمایت می‌کنند و از این طریق موجب افزایش روایی و پایایی تحقیق می‌گردند. وجه دیگر از نوآوری پژوهش حاضر، این موضوع است که برای ارزیابی صحت قرائت نماز سوادآموزان از فهرست (چک لیستی) استفاده شده است که برخوردار از شاخص‌های روانسنجی می‌باشد. به طوری که برای تأمین روایی آن با استفاده از روش قضاوتی (روش دلفی) که مبتنی بر نظرسنجی چندباره از صاحب‌نظران و خبرگان مسلط و آگاه از موضوع می‌باشد، فرم مناسبی برای ارزیابی صحت قرائت نماز سوادآموزان تهیه و به کار گرفته شد.

محدودیت‌های پژوهش

یکی از مهم‌ترین محدودیت‌های این پژوهش، محدودیت در مبانی نظری و تجربی لازم در قلمرو^۱ موضوعی پژوهش بود. از آنجایی که موضوع پژوهش حاضر مرتبط با طرحی ملی است

1. Domain

که تاکنون مشابه آن در این سطح انجام نگرفته است، هر چند محققان از روش نظام‌مند بررسی پیشینه، که روشی نوین جهت غربالگری پیشینه پژوهش به‌شمار می‌رود. در هر دو حوزه پژوهش‌های داخلی و بین‌المللی استفاده نمودند، هرگز پژوهشی که ارتباط وثیقی با موضوع پژوهش حاضر داشته باشد، یافت نشد. البته تلاش پژوهشگران در این زمینه بسیار گسترده و دقیق بوده است، به گونه‌ای که تعداد قابل توجهی از پژوهش‌های این حوزه به روش بررسی نظام‌مند پیشینه مورد بررسی قرار گرفت و کمتر پژوهشی که ارتباط مناسب و کافی با موضوع تحقیق داشته باشد، مشاهده شد.

یکی دیگر از محدودیت‌های پژوهش حاضر، جامعه محدود صاحب‌نظران، متخصصان و خبرگان مطلع از برنامه آموزشی نماز کلید بهشت بود؛ چراکه موضوع پژوهش به یک مسئله بسیار تخصصی مرتبط و محدود شده بود و در سطح کشور تنها مدیران ستادی سازمان نهضت سوادآموزی و ستاد اقامه نماز از کیفیت اجرای طرح در کشور مطلع بودند. این محدودیت در دسترسی به افراد مورد نظر باعث شد که انجام بخش کیفی تحقیق همراه با صرف زمان زیاد گردد که خود باعث طولانی شدن روند اجرای تحقیق شد. البته در این میان، برخی از صاحب‌نظران در مورد موضوع پژوهش با حساسیت خاصی برخورد داشتند و در برخی موارد این حساسیت به تعصب و رزی در نظرات گرایش داشت؛ وجود چنین مشکلاتی باعث شد که دایره صاحب‌نظران و متخصصانی که محققان می‌توانستند از نظرات آنان در پژوهش خود به شکل کاملاً علمی و به‌دور از هرگونه سوگیری و تعصب بهره ببرند، بسیار محدود گردد. در این شرایط، محققان تلاش نمودند، با صرف زمان و دقت بیشتر در نمونه‌گیری هدفمند و استفاده از تکنیک چندجانبه‌نگری، این محدودیت را به فرصت انتخاب بهترین نمونه‌ها تبدیل کنند. علاوه بر محدودیت‌های مذکور، همزمانی اجرای تحقیق با شروع اپیدمی کرونا در سطح کشور بر طولانی شدن فرایند اجرای تحقیق افزود و اجرای آن را با مشکلات متعددی مواجه کرد.

پیشنهاد‌های کاربردی

- از آنجا که این پژوهش در زمانی انجام شد که طبق گفته کارشناسان و مجریان مطلع از اجرای طرح آموزش عملی نماز، در ۷۰ درصد استانهای کشور، طرح مذکور انجام شده

است، محقق برای بررسی تأثیر آموزش مجبور به استفاده از طرح تحقیقی پس رویدادی (علی-مقایسه ای) گردید. در حالی که اگر در ۳۰ درصد باقی مانده از استانها و جامعه مخاطبان تحقیق امکان انجام تحقیق با رویکرد آزمایشی (تجربی) که امکان مقایسه گروه‌های آموزش دیده با گروه‌های آموزش ندیده را فراهم می‌کند، قطعاً یافته‌های دقیق تری حاصل خواهد شد.

- پیشنهاد می‌شود دوره‌های آموزشی مشابه هم در خصوص نماز که باعث عمق بخشیدن به آموخته‌های سوادآموزان و هم در خصوص موضوعات دیگری که در زندگی فردی و اجتماعی سوادآموزان موثر است، اجرا شود.

پیشنادهای پژوهشی

- به پژوهشگران محترم به‌ویژه دانشجویان دکتری علوم تربیتی پیشنهاد می‌شود، پژوهش‌های خود را در جهت شناسایی نیازهای آموزشی و مهارتی سوادآموزان و آموزش دهندگان طراحی و اجرا نمایند.

- در راستای پیشنهاد فوق، مناسب است بررسی دقیق و کاربردی در زمینه امکان‌سنجی مشارکت نظام دانشگاهی در فرآیند آموزش آموزش دهندگان و حتی سوادآموزان در قالب آموزش‌های فوق برنامه و تکمیلی طراحی و اجرا شود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فهرست منابع

۱. قرآن کریم
۲. ایلی، خدایار (۱۳۷۵)، ارزیابی طرح‌ها و برنامه‌های آموزشی برای توسعه، تهران: انتشارات مؤسسه بین الملل
۳. احمدی، غلامعلی (۱۳۸۳)، جایگاه و نقش ارزشیابی پیشرفت تحصیلی در آموزش و یادگیری فرایند مدار، اولین همایش ارزشیابی تحصیلی، چاپ اول، تهران: انتشارات تزکیه.
۴. اساننامه نهضت سوادآموزی جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۳۶۳/۰۳/۰۳ مجلس شورای اسلامی.
۵. اسپیلکا، برنارد؛ هود، رالف دبلیو؛ هونسبرگر، بروس و کرساچ، ریچارد (۱۳۹۰)، روانشناسی دین؛ بر اساس رویکرد تجربی. ترجمه محمد دهقانی. تهران: انتشارات رشد.
۶. اشتراوس، آن سلم و جولیت کوربین (۱۳۸۵)، نظریه مبنایی. ترجمه بیوک محمدی. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۷. الهی‌زاده، محمدحسین؛ توکلی‌زاده، علی؛ توکلی‌زاده، صادق، مهریزیان، محمد و شمس، حامد (۱۳۹۶)، روش تدبر در قرآن. تهران: انتشارات تدبر در قرآن و سیره.
۸. بازرگان، عباس (۱۳۹۱)، ارزشیابی آموزشی، تهران: سمت.
۹. تقوی، حسین و بهادیوند چگینی، ابراهیم (۱۳۹۹)، بررسی سهولت و صعوبت نماز در اسلام و یهودیت، فصلنامه معرفت، سال بیست و نهم، شماره نهم، پیاپی ۲۷۶، ص ۳۳-۴۳.
۱۰. جوادی‌پور، محمدعلی و ابراهیم‌زاده، عیسی (۱۳۹۰)، مدل ارزیابی اثربخش نظام آموزش از راه دور دانشگاه پیام نور، فصلنامه فن آوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، سال دوم، شماره اول
۱۱. حجازی، یوسف؛ بازرگان، عباس و اسحاقی، فاخته (۱۳۸۷)، راهنمای گام به گام ارزیابی درونی کیفیت در نظام دانشگاهی، انتشارات دانشگاه تهران.
۱۲. حر عاملی، محمد بن حسن (۱۳۸۷)، وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، جلد سوم. به ویراستاری عبدالرحیم ربانی شیرازی. قم: اسلامیه.

۱۳. حسین زاده فرد، فاطمه و محمد جعفری، رسول (۱۳۹۹)، نقش نماز و عبادات تابع آن در سلامتی از منظر آیات و روایات، فصلنامه مطالعات اسلامی در حوزه سلامت، دوره چهارم، شماره سوم، ص ۷۹-۹۰.
۱۴. خراسانی، اباصلت و حسینی ضربایی، حامد (۱۳۹۳)، ارزشیابی آموزشی (از تئوری تا عمل)، تهران: مرکز آموزش و تحقیقات صنعتی ایران.
۱۵. خراسانی، اباصلت و مهدی، رضا (۱۳۸۵)، راهنمای طراحی و مدیریت سیستم آموزش کارکنان (ساک)، تهران: آریا پروژه.
۱۶. حافظنیا، محمدرضا (۱۳۷۷) مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، تهران، سمت.
۱۷. خاکی، غلامرضا؛ روش تحقیق با رویکردی به پایان‌نامه نویسی؛ بازتاب؛ ۱۳۸۹.
۱۸. دستورالعمل اجرایی نماز کلید بهشت، صادره از سوی نهضت سوادآموزی، ۱۳۹۶.
۱۹. دلاور، علی (۱۳۸۹)، مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی. تهران: چاپ هشتم، انتشارات رشد.
۲۰. رضویه، اصغر (۱۳۶۵)، پژوهش‌های علی - مقایسه‌ای و کاربرد آن در علوم رفتاری، مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، دوره اول، شماره دوم.
۲۱. زارع، حسن و شهابی‌زاده، فاطمه (۱۳۹۴)، نگرش و التزام عملی به نماز در تدوین مدل تعهد زناشویی زنان معلم شهر بیرجند با واسطه‌گری تاب‌آوری. فصلنامه زن و مطالعات خانواده. سال هفتم، شماره بیست‌وهفت. صص ۷۱-۵۳.
۲۲. سیف، علی‌اکبر (۱۳۹۴)، اندازه‌گیری، سنجش و ارزشیابی آموزشی. تهران: نشر دوران، چاپ چهارم، ویرایش ششم.
۲۳. سرمد، زهره و همکاران (۱۳۹۱)، روش‌های تحقیق در علوم رفتاری. تهران: نشر آگاه. چاپ بیست و یکم.
۲۴. ساعتچی، محمود؛ کامکاری، کامبیز؛ عسگریان، مهناز؛ اسدی، پروا؛ معاشری، امین و محمدی تقوی، سید محمد (۱۳۹۹)، آزمون‌های روانشناختی. تهران: ویرایش.
۲۵. شکیب، مسعود؛ فرخی پور، سجاد؛ خشنودی، هادی و موذن، محمد (۱۳۹۸)، بررسی حکم فقهی صحت تلفظ نماز از دیدگاه زبان‌شناسی با تأکید بر فرضیه دوره بحرانی. دوفصلنامه مطالعات فقه تربیتی، سال پنجم، شماره ۱۱، ص ۱-۱۸.

۲۶. شریفی، حسن و شریفی، نسترن (۱۳۸۰)، روش‌های تحقیق در علوم رفتاری. تهران: انتشارات سخن.
۲۷. کرسول، جان و پلانوکلازک، ویکی (۲۰۰۷)، روش‌های پژوهش ترکیبی، ترجمه علیرضا کیامنش و جاوید سرایی. تهران: انتشارات آبیژ.
۲۸. کیامنش، علیرضا و دانای طوس، مریم (۱۳۹۱)، طرح پژوهش: رویکردهای کیفی، کمی و ترکیبی. تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی دانشگاه علامه طباطبایی.
۲۹. فتحی واجارگاه، کورش و دیباواجاری، طلعت (۱۳۹۰)، ارزشیابی اثربخشی دوره‌های آموزشی، تهران: انتشارات آبیژ.
۳۰. قهرمانی، محمد (۱۳۸۰)، ارزیابی اثربخشی دوره‌های کارشناسی ارشد مدیریت پروژه و مدیریت عملیات بهره برداری. مجله مدیریت توسعه، شماره ۱۱ صص ۷۴-۵۴.
۳۱. موحد، احمد؛ عباسی، زهره؛ جهانی، فائزه؛ حسینی، فاطمه‌السادات و اسلامی‌پور، زهرا (۱۳۹۹)، نقش ابعاد نگرش و التزام عملی به نماز در پیشبینی کارآمدی خانواده و رضایت از والد بودن. فصلنامه روانشناسی خانواده، دوره ۷، شماره ۱، صص ۵۵-۶۸.
۳۲. یعقوبی، حمید؛ حسن آبادی، حمیدرضا؛ پیروی، حمید؛ پورشریفی، حمید؛ اکبری زردخانه، سعید؛ حمیدپور، حسن؛ صبحی قراملکی، ناصر؛ هادوی، اصغر؛ کاویان، زهرا؛ حشمتی، محمدرضا؛ رضوی، مرضیه (۱۳۹۲)، بررسی وضعیت گرایش به نماز خواندن در بین دانشجویان بر حسب متغیرهای جمعیت شناختی. فصلنامه فرهنگ در دانشگاه اسلامی. پیاپی ۷: ۱۸۷-۲۱۶.
33. Aydın, Cengiz Hakan & Deniz Tasci (2005), "Measuring readiness for e-learning: Reflections from an emerging country". Educational Technology & Society, 8 (4): 244-257.
34. AbuSneineh, W., & Zairi, M. (2010), An evaluation framework for e-learning effectiveness in the Arab world. International Encyclopedia of Education.
35. Alkin, C. Marvin. (2011), Evaluation essentials from A to Z. New York. The Guilford Press
36. Birdi, Kamal. (2010), The taxonomy of Training and Development Outcomes: A new Model of training, Brighton, UK.
37. Edwards, J. E., Scott, J. C., & Raju, N. S. (2003), The Human Resources Program- Evaluation Hand book. California: sage Publications.

38. Eseryel, Deniz. (2002), Approaches to Evaluation of Training: Theory and Practice,
39. Kirkpatrick, Donald,L. and Kirkpatrick, James, D. (2009), Evaluating Training Programs: The Four Levels. Berrett Publishing. New York
40. Kunch, A. Puli, R. K. Guniganti, S. & Puli, D. (2011), Analysis and Evaluation of Training Effectiveness. Human Resource Management Research, p 1-7
41. Liberman M, Mulder DS, Lavoie A, Sampalis JS. Implementation of a trauma care system: evolution through evaluation. J Trauma. (2004) Jun;56(6):1330-5. PubMed.
42. Noe, R. (2008), Employee Training & Development (fourth ed.) McGraw.

